

Een 'Rechtvaardige onder de Volkeren' ter discussie. De zaak Robert de Foy

Op 9 januari van dit jaar publiceerde het Amerikaanse blad *The Jewish Daily Forward* het artikel *When 'Savior of Jews' is deeply flawed. Holocaust Center probes much-lauded Belgian Security Chief*. Het artikel betrof de gewezen administrateur-generaal van de Veiligheid van de Staat Robert de Foy (1893-1960), die in 1975 door Yad Vashem postuum als 'Rechtvaardige onder de Volkeren' (*Righteous Among the Nations*) werd uitgeroepen, wegens diens hulp aan “honderden” Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog. De titel werd door een Joodse dame, de 83-jarige prominente Amerikaanse gewezen magistraat en feministe Sonia Pressman Fuentes, in vraag gesteld.

Zich steunend op onderzoek van gewezen SOMA-collega Frank Caestecker, momenteel verbonden aan de Vakgroep Geschiedenis van de U Gent, was volgens Sonia Pressman Fuentes Robert de Foy in werkelijkheid minstens xenofob, zo niet antisemiet geweest. Daarvoor greep Fuentes terug naar de Foy's optreden tegen Joodse vluchtelingen in de jaren 1930, met andere woorden in de periode voor de Duitse bezetting. Zij en haar ouders, van Joods-Poolse origine, waren in 1933/1934 uit Berlijn naar België gevlucht, maar kregen in 1934 een uitwijzingsbevel. Via Caestecker achterhaalde Fuentes dat het de Foy was geweest die toen het besluit had genomen dat zij en haar ouders terug naar Duitsland, zo niet Polen moesten worden gestuurd. De Antwerpse socialistische burgemeester Camille Huysmans kwam echter tussenbeide, wat de Foy niet belette om er toch de politie op af te sturen. Fuentes en haar ouders ontsprongen de dans en kwamen uiteindelijk in de Verenigde Staten terecht. Toen Fuentes er via Caestecker achter kwam dat de Foy ook voor honderden andere Joden dezelfde beslissing had genomen, vroeg ze aan Yad Vashem om diens titel van 'Rechtvaardige' te ontnemen. Yad Vashem nam de klacht ernstig en onderzoekt de zaak. Dat onderzoek kan nog enkele jaren aanslepen en in de praktijk wordt de titel van 'Rechtvaardige' slechts in uitzonderlijke gevallen – tot dusver gebeurde dat vijf of zes maal – ontnomen.

Voor een inzicht in de zaak de Foy lijkt het ons verkeerd te focussen op één persoon. Men moet hem plaatsen in zijn tijd en sociale en professionele context. Wat de vooroorlog betreft mag alleszins het door de Belgische regering gevoerde vluchtelingenbeleid niet uit het oog worden verloren. Wat de oorlogsperiode en de hulp aan Joden in het bijzonder betreft, dient nagegaan te worden voor welke Joden men opkwam en welke Joden door de Duitse bezetter sowieso (tijdelijk) gespaard bleven. In het algemeen is het evenmin uitzonderlijk dat bepaalde personen die er voor de oorlog een 'antisemitisch'/xenofob standpunt op nahielden, tijdens de oorlog toch tot hulp aan Joden overgingen.

1. Vooroorlog

Reeds van bij de komst van de eerste Joodse vluchtelingen in België werd de toon gezet. Op 17 juni 1933 verwoordde de ministerraad (katholiek-liberale regering Charles de Broqueville, met als minister van Justitie de liberaal Paul-Emile Janson) het standpunt om zich niet “te gastvrij” tegenover de Joodse vluchtelingen te tonen. Joden werden niet als politieke vluchtelingen beschouwd. Nochtans, zo blijkt uit het onderzoek van historicus Guido

Convents, was de regering via de Belgische diplomaten in Berlijn vanaf Hitlers machtsovername op de hoogte van de excessen waaraan de Joden in nazi-Duitsland blootstonden. Dit vluchtelingenstandpunt zou doorheen alle Belgische regeringen – of er nu socialisten, liberalen of katholieken inzaten, speelde geen rol – aangehouden worden en impliceerde dat België nauwelijks zijn grenzen openstelde. Brede lagen van de publieke opinie – in het bijzonder katholieken en Nieuwe Orde-gezinden, maar ook bepaalde 'linkse' vakbondskringen - waren het daarmee eens.

Het meest grondige onderzoek over de Joodse vluchtelingen in België is tot dusver door Frank Caestecker gevoerd. In een van zijn artikelen, verschenen in de BEG / CHTP (nr. 13 / 14, 2004), besteedt Caestecker ook bijzondere aandacht aan het optreden van de Foy tegenover de vluchtelingen in de jaren 1930. Daaruit blijkt dat de Foy soms eigen initiatieven tegenover vluchtelingen nam, of ministers van Justitie – zijn superieuren – zelfs onder druk poogde te zetten.

Duitse vluchtelingen konden enkel met een visum legaal België binnen. Aangezien er in de jaren 1930 weinig visa werden uitgereikt, waren de meeste Joden wel verplicht 'illegaal' België binnen te komen. Zich beroepend op de economische crisis ging de regering over tot radicale uitzetting van de 'illegalen' (zo werden ze ook letterlijk door de overheid genoemd). Al snel kwam de regering tot de conclusie dat het in de praktijk onmogelijk bleek om een paar duizend vluchtelingen, die nergens anders welkom waren, weer over de grens te zetten. De vluchtelingen werden tijdelijk getolereerd in België, maar ze moesten alles in het werk stellen om zo snel mogelijk verder te emigreren. België beschouwde zich enkel als een transitland. In Europees vergelijkend perspectief was het Belgisch regeringsbeleid tegelijkertijd uitzonderlijk. Afgezien van enkele korte periodes – medio 1933, einde 1934, augustus / september 1938 – werden geen of nauwelijks 'illegalen' terug de grens overgezet. Haast alle andere Duitse buurlanden daarentegen besloten midden of einde 1938 tot dwangmatige verwijdering, of minstens opsluiting van de 'illegalen'. Toch was het Belgisch beleid evenmin uitgesproken 'liberaal' te noemen. Eerder past de benaming 'restrictief vluchtelingenbeleid'. Bovendien werden doorheen gans de vooroorlogse periode 'illegalen' die in de grensstreek (*“die grüne Grenze”*) werden gearresteerd in regel opnieuw het land uitgezet. Daar zorgden onder meer speciaal opgeleide, gemotoriseerde rijkswachteenheden voor. In 1939 gingen de grenzen potdicht.

Voor het bekomen van een verblijfsvergunning dienden de 'illegalen' zich tot de Vreemdelingenpolitie te wenden. De Vreemdelingenpolitie stond onder de politieke verantwoordelijkheid van de minister van Justitie en maakte, samen met de Staatsveiligheid, deel uit van de Openbare Veiligheid. Sinds augustus 1933 werd de Openbare Veiligheid geleid door Robert de Foy, een overtuigd anti-communist. In de periode 1922-1925 was hij militair auditeur bij het Belgisch bezettingsleger in het Ruhrgebied geweest. Van 1925 tot in 1930 was hij eerste substituut van de procureur des Konings in Antwerpen. Reeds in die periode, aldus Frank Caestecker, onderscheidde de Foy zich door zijn pleidooi voor een doortastend beleid ter beteugeling van ongenode immigratie. Hij viseerde vooral de Joodse migranten uit Polen. Zo schreef hij in 1926: *“Il importe de mettre fin aux manœuvres de ces gens, qui forts de l'appui qu'ils savent trouver ici de la part de membres influents – aussi insinuants que tenaces – de leur colonie et de la part de leurs œuvres d'assistance.... rendre plus circonspects ces gens sans scrupules qui n'ont pas à faire la loi chez nous”*.

In de loop van 1930 stapte de Foy over naar de Openbare Veiligheid, eerst als adjunct-administrateur, vanaf 8 augustus 1933 als dienstdoende administrateur. Op 30 december 1934

werd hij tot hoofd (administrateur) van de Dienst Openbare Veiligheid benoemd. De obsessie voor 'asielmisbruik' bleef het sterkst aanwezig bij de Openbare Veiligheid. Einde 1934 vonden op grote schaal razzia's plaats. Op vraag van Joodse vluchtelingencomités kwam er nog in dezelfde periode een einde aan de razzia's, maar tegelijkertijd ging de Belgische regering over tot repatriëring van enkele honderden uit Duitsland afkomstige 'Ostjuden' naar Polen. Het was omstreeks die periode dat de Foy besliste om de familie Pressman uit te wijzen.

Zoals door collega Dirk Martin reeds begin jaren 1970 aan het licht gebracht, had de Belgische Openbare Veiligheid zowel goede contacten met het Duitse gezantschap (*Botschaft*) in België – dat afhing van het *Auswärtiges Amt* (ministerie van Buitenlandse Zaken) in Berlijn – als met de Gestapo in Berlijn. Over de Foy waren de Duitse instanties uiterst tevreden. Die tevredenheid ging minstens tot het voorjaar van 1936 terug, toen de Foy onder meer het hoofd van het *Reichssicherheitshauptamt* (RSHA) Reinhard Heydrich en Werner Best, de derde man binnen het RSHA ontmoette. Waarschijnlijk, aldus Martin, werd tijdens de besprekingen het accent gelegd op de strijd tegen emigranten, of elementen die de 'bestaande orde' wilden omverwerpen, *in casu* de communisten.

Toen begin 1937 een aantal door België erkende *politieke* vluchtelingen wegens “politieke activiteiten” toch werden uitgewezen, was het niet zozeer de Belgische liberale minister van Justitie François Bovesse, maar wel de Openbare Veiligheid die door de 'vluchtelingenadvocaten' met de vinger werd gewezen en van willekeur werd beschuldigd. Voor de Openbare Veiligheid bleven bovendien Joden een aparte categorie. Op 5 mei 1937, aldus Frank Caestecker, schreef de Foy aan de liberale minister van Justitie Victor de Laveleye dat hij het er mee eens was om een bepaalde categorie van Joden een voorlopige verblijfsvergunning te geven. Maar hij motiveerde dit als volgt: “*Nous admettons qu'il serait inhumain de les envoyer à la mort, mais il importe cependant que nous ne soyons pas dupes de cette nouvelle manœuvre imaginée pour éluder les formalités imposées*”. Tevens gaf hij het advies hen niet als politieke vluchtelingen te erkennen.

Ten gevolge van de grote vluchtelingenstroom na de *Anschluss* van 11 maart 1938 werd het Belgisch regeringsbeleid uiterst repressief. Het ging om een regering van katholieken, liberalen en socialisten, geleid door de liberaal Paul-Emile Janson. Minister van Justitie was toen de conservatief-katholieke voorman Charles du Bus de Warnaffe, een uitgesproken antisemiet die zelfs na de *Kristallnacht* in een publieke verklaring in de Kamer van Volksvertegenwoordigers geen enkel mededogen met de Joden toonde. Maar ook de minister van Binnenlandse Zaken, de socialist Paul-Henri Spaak, liet zich na de *Anschluss* niet onbetuigd. De Belgische ambassades en gezantschappen kregen van Spaak de richtlijn dat er geen enkel zaken- of toeristenvizum mocht worden uitgereikt “*aux Autrichiens forcés de quitter leur territoire*”.

De daaropvolgende regering – terug een regering van nationale unie: katholieken, liberalen en socialisten, met als premier de socialist Paul-Henri Spaak – had opnieuw een conservatief-katholiek als minister van Justitie, Joseph Pholien. Op 15 april 1938 tekende hij zijn beleidslijn uit in de nota *Le problème juif en Belgique*. De nota was geïnspireerd op het gelijknamige rapport van de Openbare Veiligheid, dat, volgens Frank Caestecker, hoogstwaarschijnlijk door Robert de Foy was geschreven en waarin over Joden werd gesproken in termen van “*leur manque absolu de scrupules*”. Net zoals de Openbare Veiligheid was Pholien in zijn nota uitgesproken negatief over de Joodse nieuwkomers. Hij beschouwde deze immigratie niet alleen als een sociaal en economisch probleem, maar ook

als een culturele bedreiging: “*Les juifs... se caractérisent par l'acharnement au travail, leur sobriété, leur âpreté du gain, leur mépris des lois sociales et fiscales.... Les juifs ont en général un standart [sic] de vie inférieure; l'hygiène la plus élémentaire leur fait souvent défaut. ...80 % des juifs étrangers seraient acquis aux théories extrémistes*”.

Op initiatief van de Amerikaanse president Franklin D. Roosevelt greep van 6 tot 15 juli 1938 in de Franse badplaats Evian-les-Bains een intergouvernementele conferentie plaats met het oog op het zoeken van een onderkomen voor de (Joodse) vluchtelingen uit Duitsland en Oostenrijk. Tot de Belgische delegatie behoorde de Foy. Op de tweede conferentiedag kwam hij aan het woord. De Foy hamerde op het economisch aspect. Volgens hem verbleven op dat ogenblik in België 319.000 vreemdelingen en waren er 250.000 werklozen. België had in zijn ogen dan ook alle verplichtingen vervuld en kon geen nieuwe verbintenissen op zich nemen om nog meer vluchtelingen te herbergen. Uit het kabinetsarchief van koning Leopold III, waarin zich nota's van de Openbare Veiligheid bevinden, blijkt dat de visie van de Openbare Veiligheid andermaal werd geschraagd door de vrees dat zich onder de Joden een groot deel communisten bevonden.

Na de mislukte conferentie van Evian maakte de Belgische regering - een regering van katholieken, liberalen en socialisten - het standpunt van de Foy hard. Op 26 augustus 1938 besliste de regering om tot “terugdrijvingen” over te gaan. Nu werden niet alleen meer aan de grens illegale vluchtelingen onderschept, maar werden ook in Antwerpen en Brussel razzia's gehouden, waarna de gearresteerden op treinen naar Duitsland werden gezet. In een interview had Pholien het over honderd over de grens gezette vluchtelingen. Op 5 september besliste de ministerraad bovendien om de visumplicht voor Italië in te voeren, met de uitdrukkelijke bedoeling om de te verwachten inwijking van Italiaanse Joden tegen te houden. En toen op 1 oktober 1938 de Duitse troepen Sudetenland binnenmarcheerden, voerde de Belgische regering ook voor Tsjechoslowaken de visumplicht in.

Eind september 1938, aldus Frank Caestecker, gaf Robert de Foy aan de Brusselse politiecommissarissen instructies om illegale inwijkingen uit nazi-Duitsland te arresteren en op te sluiten in de gevangenis van Vorst. Begin oktober werden in de Brusselse gemeenten eveneens vluchtelingen gearresteerd die zich aanmelden bij de plaatselijke dienst vreemdelingen om hun verblijf te regulariseren. Ook tijdens razzia's in hotels werden vluchtelingen opgepakt. Uiteindelijk werden een 250 vluchtelingen, bijna uitsluitend mannen, in de gevangenis van Vorst opgesloten. Nog diezelfde maand werden er 150 naar de Duitse grens geëscorteerd

Op Belgisch initiatief grepen van 19 tot 22 oktober 1938 te Brussel tussen Belgische en Duitse beleidsverantwoordelijken gesprekken plaats om de Joodse immigratie uit Duitsland te beperken. Onder de Belgische delegatie bevond zich opnieuw de Foy en opnieuw liet hij een goede indruk na op de Duitse vertegenwoordigers. Zoals aan het licht gebracht door Dirk Martin, noteerde een Duitse gezant van het *Auswärtiges Amt*: door de Foy “*wurde (...) immer wieder mit ganz besonderem Nachdruck hervorgehoben dass Belgien einen weiteren Zustrom von Juden nicht zulassen könne, und das deshalb alle Juden, die auf illegalen Wegen nach Belgien gelangten, rücksichtslos [eigen onderlijning, LS] wieder abgeschoben werden würden*”. Van Duitse zijde werd beloofd geen vluchtelingen meer naar België uit te wijzen. Tevens zou België de garantie hebben gekregen dat 'illegale' vluchtelingen opnieuw zouden worden opgenomen. In de praktijk betekende het Duits-Belgisch akkoord echter dat het voor de teruggestuurde vluchtelingen van kwaad naar erger ging. Eens terug in Duitsland werden de mannelijke vluchtelingen gearresteerd en in concentratiekampen opgesloten. Dat laatste

leek wel de minste bekommernis van minister Joseph Pholien. In een kranteninterview verklaarde hij: *“Au reste, personne ne sait où vont les gens qui montent dans ces trains d'expulsés. Dans des camps de concentration ? Notre rôle n'est point de le savoir et nous ne disposons pas de moyens d'une semblable surveillance”*. Van enige empathie leek weinig of geen sprake.

Tijdens de ministerraad van 18 november 1938 werd het antwoord op een aantal interpellaties in de Kamer over het vluchtelingenbeleid voorbereid. Het was de socialistische Eerste minister Paul-Henri Spaak zelf die de grote lijnen van het regeringsantwoord uitstippelde. Centraal stond dat België reeds meer dan voldoende zijn plicht had vervuld en het initiatief aan andere landen overliet, een opvatting die in feite overeenkwam met die van Robert de Foy tijdens de Evian-conferentie. In de periode 2-8 januari 1939 werden op instructie van de Vreemdelingenpolitie – die dus ressorteerde onder de Openbare Veiligheid (de Foy) – minstens 51 Joodse kinderen, die niet vergezeld waren van hun ouders, terug over de grens gezet. Hierop barstte in de pers – maar blijkbaar vooral in de Franstalige en de 'linkse' in het algemeen – een storm van protest los. De kritiek, aldus Fank Caestecker, was volgens de Foy totaal misplaatst. Ze kwam, aldus nog de Foy, van gevoelige, slecht geïnformeerde zielen. En de uitdrijving van de kinderen zelf noemde de Foy een “banaal feit”. Minister van Justitie Joseph Pholien, die, volgens de resultaten van Frank Caesteckers onderzoek, pas nadien over de uitwijzingen werd ingelicht, verdedigde volledig zijn administratie (de Foy).

Ook de volgende regeringen leken in die toestand geen verandering te brengen. Na de val van de regering Paul-Henri Spaak kwam het katholiek-socialistisch ministerie Hubert Pierlot I tot stand, met opnieuw een katholiek als minister van Justitie, de christen-democraat August De Schryver. Op 23 maart 1939 besliste de ministerraad voor alle vreemdelingen de visumplicht in te voeren. De Joden bleven bijzonder gevisieerd: *“Eu égard au danger que présente un trop grand nombre d'étrangers en Belgique, en particulier de Juifs indigents, le Conseil autorise M. le Ministre de la Justice à appliquer à tous les étrangers le même régime en ce qui concerne les formalités du visa”*. Die beslissing hield naar alle waarschijnlijkheid ook verband met de verdere expansie van nazi-Duitsland. Volgens Frans Caestecker was het de Foy zelf die daarop de minister van Justitie De Schryver kon overhalen om de immigratie uit Duitsland een halt toe te roepen. De Schrijver wees in een nota van 25 maart 1939 op *“un afflux qui menace de mettre en péril notre économie et notre ordre publics”*. Alle inwijkelingen die na 30 april het land binnenkwamen, zouden worden uitgewezen. Enkel de illegale immigratie van politieke vluchtelingen zou ontzien worden.

De daaropvolgende katholiek-liberale regering Hubert Pierlot II, met als minister van Justitie de liberaal Paul-Emile Janson, besliste op 30 april 1939 definitief de grenzen voor vluchtelingen te sluiten. Allicht werd eerder bedoeld dat er nu helemaal geen visa meer aan Joden werden uitgereikt. 3.000 Joden die er toch nog in slaagden de grens over te steken, werden alleszins niet teruggestuurd. Dit *'laissez-faire'*-beleid van de regering leidde tot heftig protest van politionele kringen rond de Openbare Veiligheid. In een nota van 8/9 mei 1939 van de Foy aan de minister van Justitie Janson, zoals geciteerd door Frank Caestecker, luidde het: *“attention au danger que présentent les fortes minorités non assimilables... Une nation qui veut vivre doit se défendre... En cas de guerre le 'nettoyage' du pays sera difficile”*.

2. Oorlogsperiode

a) Verdachten van mei 1940

Na de gerechtelijke hervorming van maart 1940 kwam Robert de Foy aan de leiding van het Bestuur van de Veiligheid van de Staat (administrateur van de Veiligheid van de Staat, een samengaan van de oorspronkelijke Veiligheid van de Staat en de Dienst van Toezicht, bewaking der grenzen, Inspectie van de politiediensten aan de grenzen), waarvan de activiteiten – met het oog op de dreigende oorlog – versterkt werden en die vanaf mei afhing van het ministerie van Defensie. De rest van de Openbare Veiligheid bleef bij het ministerie van Justitie, onder de benaming Bestuur van Vreemdelingenpolitie en Gerechtelijke Identificatie.

Bij de Duitse inval in België in 1940 was de Foy samen met de auditeur-generaal bij het militair gerecht Walter Ganshof van der Meersch, op vraag van de liberale minister van Justitie Paul-Emile Janson / de Belgische regering in het algemeen, belast met de arrestatie van enkele honderden Belgische of buitenlandse personen die ervan verdacht werden betrekkingen te onderhouden met de Duitse overheden, die als een bedreiging voor de veiligheid van de staat werden gezien of waarvan de aanwezigheid de militaire operaties konden belemmeren. Op 10 mei 1940 had de Belgische regering de staat van beleg uitgevaardigd en diezelfde dag werden alle verdachte Belgen en vreemdelingen aangehouden. Uiteindelijk ging het om veel meer dan enkele honderden arrestaties. De Foy en Ganshof kunnen moeilijk rechtstreeks aansprakelijk worden gesteld voor de aanhoudingen. Bovendien zou de rol van Ganshof groter geweest zijn dan die van de Foy. De meeste 'verdachten' – minstens 4.000 – waren uit de Duitse *Reich* gevluchte Joden. Daarnaast ging het om enkele honderden van spionage verdachte Duitsers, Vlaams-nationalisten, leden van het VNV, Verdinaso en Rex, evenals communisten. De meeste verdachten werden kort na hun aanhouding naar Frankrijk gevoerd, waar ze in concentratiekampen terecht kwamen. Na de capitulatie van Frankrijk werden de van spionage verdachte Duitsers, Vlaams-nationalisten, leden van het VNV, Verdinaso en Rex, evenals communisten vrijgelaten en konden ze terug naar huis keren. Anders verging het de opgepakte Joden: zij bleven opgesloten en een groot deel zou later via het Franse Drancy naar Auschwitz worden gedeporteerd.

Na de capitulatie van 28 mei 1940 kwam België onder militair bestuur terecht, onder leiding van *Militärbefehlshaber* Alexander von Falkenhausen. In het kader van het Duits onderzoek naar de aangehouden van spionage verdachte Duitsers en Vlaams-nationalisten werd de Foy, net zoals Walter Ganshof van der Meersch en vijf andere vooraanstaande functionarissen, op 8 juli 1940 in opdracht van *Militärverwaltungschef* Eggert Reeder door de *Geheime Feldpolizei* aangehouden. Ganshof werd effectief in de gevangenis van Sint-Gilles opgesloten, waar hij ongeveer een half jaar verbleef. De Foy werd daarentegen naar Duitsland gevoerd en op het *Reichssicherheitshauptamt* ondervraagd. De reden voor die wegvoering en waarover hij werd ondervraagd is onduidelijk.

Reeds op 16 juli verzocht Reinhard Heydrich van het *Reichssicherheitshauptamt* aan *Militärverwaltungschef* Eggert Reeder om de Foy terug vrij te laten, omdat – aldus een schrijven van Reeder aan Heinrich Himmler, zoals aangehaald door Jules Gérard-Libois en José Gotovitch – “*in der letzten Monaten vor dem Einmarsch [de Foy] sehr gut mit dem Reichssicherheitshauptamt zusammen gearbeitet und wichtiges Material geliefert [hat]*”. Het minst dat men kan zeggen – aldus wijlen historicus Albert De Jonghe –, is dat Heydrich, het hoofd van de Sipo-SD, zich bij zijn Belgische ambtgenoot de Foy verplicht leek te voelen. Op

14 augustus 1940 keerde de Foy naar Brussel terug. In tegenstelling tot Ganshof mocht hij in functie blijven, eerst binnen de Vreemdelingenpolitie.

b) Leiding Vreemdelingenpolitie (periode ca. juni 1940-september 1943)

In de uitvoerige, collectieve SOMA-studie uit 2007 *Gewillig België. Overheid en Jodenvervolging tijdens de Tweede Wereldoorlog* gaat collega Nico Wouters uitvoerig in op de activiteiten van de Foy binnen de Vreemdelingenpolitie.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog vluchtte de Veiligheid van de Staat naar Londen. De Vreemdelingenpolitie bleef in België en stond dus onder voogdij van het ministerie van Justitie. Probleem is wel dat officieel Robert Standaert dienstdoend administrateur-generaal van de Vreemdelingenpolitie werd, maar dat de Foy geregeld diens taak overnam. Daardoor is het niet steeds duidelijk wie welke beslissingen nam.

De archieven van de Vreemdelingenpolitie kwamen na de capitulatie in handen van de *Geheime Feldpolizei*, die ze op 10 juni 1940 verzegelde. De verzegeling duurde volgens Etienne Verhoeyen tot in september. Volgens een gezamenlijke studie van Rudi Van Doorslaer en Etienne Verhoeyen, bekam Eggert Reeder van de Foy dat alle documenten betreffende de vreemdelingen (*Registres des Etrangers*) in afschrift ter beschikking van de Duitsers werden gesteld.

Vermelden we bijvoorbeeld dat einde november 1940 de Duitse overheid aan de Vreemdelingenpolitie vroeg om lijsten van vreemdelingen op te stellen voor de hele Brusselse agglomeratie. De Foy, aldus Nico Wouters, maakte aan de burgemeesters en politiecommissarissen de vraag over om hem dergelijke lijsten te bezorgen, “om snel aan een vraag te voldoen die me door de Duitse overheid werd gesteld”. In deze lijsten werden de Joden nog niet in het bijzonder geïdentificeerd. Toch werd, aldus Wouters, voor de Vreemdelingenpolitie de uitdrijving van Joodse illegale vreemdelingen een prioriteit, in plaats van die van het geheel van illegalen. Bovendien vormde de strenge toepassing van de Belgische vreemdelingenwetgeving *de facto* een ondersteuning van de Duitse anti-Joodse politiek

c) De deportatie van Joden uit België door de Duitsers en uitzonderingscategorieën

Op 11 juni 1942 vergaderde in Berlijn *Abteilung IVB4 (Judenabteilung)* van het *Reichssicherheitshauptamt*, samen met haar Belgische, Franse en Nederlandse afgevaardigden over de “*Evakuierung von Juden*” uit Frankrijk, Nederland en België. Op 20 juni volgde een telefonische bespreking. Er werd besloten om vanaf midden juli of begin augustus 1942 40.000 Joden uit Frankrijk, 40.000 uit Nederland en 10.000 uit België “*zum Arbeitseinsatz in das Lager Auschwitz abzubefördern*”. Tevens werd beslist dat alle “*arbeitsfähige Juden*” voor de “*Arbeitseinsatz*” in aanmerking kwamen, in zoverre ze “*nicht in Mischehe leben und nicht die Staatsangehörigkeit des Britischen Empire, der USA, von Mexiko, der Mittel- und südamerikanischen Feindstaaten sowie der neutralen und verbündeten Staaten besitzen*”.

Belangrijk is dus dat het *Reichssicherheitshauptamt* zélf reeds van in het begin een aantal categorieën van Joden vrijstelde voor de *Arbeitseinsatz*, m.a.w. nog vóór er ook nog maar één Belgische instantie was tussengekomen. Werden gespaard, vooreerst de 'gemengd gehuwden': zij die met een niet-Joodse partner waren gehuwd. Dat was niet verwonderlijk, aangezien dat ook voor de gemengd gehuwden in Duitsland zelf gold. Een tweede uitzondering waren

bepaalde nationaliteiten, *grosso modo*: onderdanen van de geallieerde landen – echter met uitsluiting van Rusland –, onderdanen van neutrale landen – zoals Zwitserland en Zweden – en onderdanen van Duitslands bondgenoten, in principe Italië, Roemenië, Hongarije... (In de praktijk zouden de Roemeense en Hongaarse Joden al snel toch voor deportatie in aanmerking komen).

Begin juli 1942 verklaarde de *Militärverwaltung* in België, bij monde van *Militärverwaltungschef* Eggert Reeder, zich met de *Arbeitseinsatz* van Joden uit België akkoord. Uitgaande van de 'politiek van het minste kwaad' verbond de *Militärverwaltung* er echter een belangrijke restrictie aan: de “*Verschickung*” van Joden van Belgische nationaliteit moest worden vermeden, want dat zou negatieve reacties van Belgische instanties uitlokken. Voor de goede gang van zaken besloot het *Reichssicherheitshauptamt* deze vraag vooralsnog in te willigen. In zijn *Tätigkeitsbericht* van 15 september 1942 kon Eggert Reeder geruststellend schrijven: “*In der belgischen Öffentlichkeit erregte die Aktion [das Abtransport der Juden nach dem Osten] kein allzu grosses Aufsehen, da die Juden hier nur eine geringe Rolle spielten und zu 9/10 Emigranten und sonstige Ausländer waren. Vertreter des Belgischen Justizministeriums [eigen onderlijning LS] und sonstige Belgische Stellen betonten immer wieder, dass sie sich nur für die belgischen Juden einsetzen wollen*”. Secretaris-generaal van Justitie was toen de Franstalige katholiek Gaston Schuind.

Er bleven dus twee categorieën van uitzonderingen : zij die gemengd gehuwd waren en zij die houder waren van een bepaalde nationaliteit, waaronder nu ook de Belgische werd begrepen. Met religie werd m.a.w. geen rekening gehouden. Tot het katholicisme (of protestantisme) bekeerde Joden werden, behoudens indien ze onder één van de twee andere bovenstaande categorieën vielen, wél gedeporteerd.

In diezelfde zomer van 1942 kreeg de door de Duitsers opgerichte Vereniging van Joden in België (VJB) / *Association des Juifs en Belgique* (AJB) van de *Militärverwaltung* toestemming om Joodse kinderen in tehuizen onder te brengen. Het ging hier om zogenaamde “verlaten kinderen”, dit wil zeggen kinderen waarvan de ouders waren gedeporteerd. Later volgden nog VJB/AJB-tehuizen voor bejaarden. Het bestaan van die tehuizen kwam erop neer dat honderden Joden permanent onder controle van de Sipo-SD stonden. Bedoeling van de Sipo-SD was mogelijk een gebaar van goedwil te tonen. Maar tegelijkertijd was het einddoel al die 'Joodse wezen' en ouderlingen op een bepaald moment te deporteren.

In september 1943 werden eveneens de Joden van Belgische nationaliteit vogelvrij verklaard. Bij de zogeheten *Aktion Itlis* in de nacht van 3 op 4 september werden toen in Antwerpen en Brussel door de Sipo-SD ongeveer 975 'Belgische Joden' aangehouden. Voortaan waren er nauwelijks nog Joden voor deportatie veilig. Haast uitsluitend Joden die met een niet-Joodse (Belgische) partner waren getrouwd, kinderen uit een 'gemengd huwelijk', 'Joodse wezen' en ouderlingen, evenals enkele zwaar zieke Joden en Belgische Joden die een “bijzondere betekenis” hadden en Joden uit landen als Amerika en Groot-Brittannië kwamen nog voor vrijstelling van deportatie in aanmerking.

d) Tussenkomsten ten gunste van Joden: de opeenvolgende secretarissen-generaal van Justitie Gaston Schuind en Robert de Foy

Vanaf 22 juli 1942 moest de Vereniging van Joden in België, op bevel van de Sipo-SD, de Joden schriftelijk voor de *Arbeitseinsatz* opvorderen via de door de bezetter (Sipo-SD) opgestelde formulieren. De Joden moesten zich aan de Dossin-kazerne in Mechelen

aanbieden. De opeisingsformulieren vermeldden uitdrukkelijk dat het de opgeëiste Joden verboden was bij Duitse of Belgische instanties of individuele personen protest tegen dit bevel aan te tekenen. De praktijk zag er echter anders uit.

Vanuit hun positie werden Belgische beleidsverantwoordelijken haast automatisch geconfronteerd met verzoeken om hulp aan Joden, dikwijls uitgaande van bevriende of vooraanstaande landgenoten. Het ging onder meer om de secretarissen-generaal, het koningshuis, kerkelijke autoriteiten... Dat was evenzeer het geval voor beleidsverantwoordelijken die op een of andere manier een aandeel in de Jodenvervolging in België hadden en / of lid waren van een collaborerende organisatie. Op vraag van derden kwamen de secretaris-generaal van Binnenlandse Zaken Gerard Romsée – lid van het collaborerende Vlaams Nationaal Verbond (VNV) – en de secretaris-generaal van Economische Zaken Victor Leemans – evenzeer VNV'er –, evenals de Antwerpse katholieke burgemeester Léon Delwaide bij Duitse instanties voor enkel individuele Joden tussen. Tijdens Romsée's naoorlogs proces getuigde de opperrabbin van België en voormalig voorzitter van de Vereniging van Joden in België, Salomon Ullmann te zijner gunste. Ook Jan Grauls – sympathisant van het VNV –, die net als de andere provinciegouverneurs loyaal de anti-Joodse verordeningen had verspreid en in zijn beleid uiterst ver was gegaan, kreeg tijdens zijn proces steun vanuit Joodse hoek.

Bij diegenen die hulp aan Joden boden of zich op een bepaald moment verzetten tegen de Duitsers, zijn ook lieden aan te treffen die er voor de oorlog antisemitische – of minstens xenofobe – gevoelens op nahielden. Een voorbeeld daarvan is de Brusselse conservatief-katholieke burgemeester Jules Coelst, die – in tegenstelling tot de Antwerpse burgemeester – weigerde om zijn stadsdiensten de Davidster te laten uitreiken en zijn politie verbood om aan Jodenrazzia's deel te nemen.

Onder degenen die voor Joden tussenkwamen, bevond zich Robert de Foy's voorganger als secretaris-generaal van Justitie, Gaston Schuind. Uit het naoorlogse getuigenis van Schuind blijkt dat op 23 juli 1942 de voorzitter van de Vereniging van Joden in België, Salomon Ullmann, zich tot Schuind had gewend. Ullmann “bracht Schuind op de hoogte van de trieste situatie van de joden in België”. “Onmiddellijk” begaf Schuind zich naar de *Militärverwaltung*. Daar sprak hij met *Freiherr* Wilhelm von Hahn van de *Gruppe Politik*, “zaakgelastigde voor de behandeling van het Joodse vraagstuk” binnen de *Verwaltungsstab* van *Militärverwaltungschef* Eggert Reeder, en *Generalreferent (Oberkriegsverwaltungsrat)* Franz Thedieck, Reeder's adjunct en een overtuigd katholiek.

Volgens zijn eigen naoorlogse getuigenis stelde Gaston Schuind tijdens het gesprek “de wreedheid waarmee de Joden tijdens hun deportatie werden gescheiden aan de kaak. Hij benadrukt het kleine aantal Joden van Belgische nationaliteit en vraagt voor hen een gelijkaardig regime als dat van o.m. de Engelse en de Amerikaanse [die van deportatie waren vrijgesteld, L.S.]. Hij voegt eraan toe dat de deportatie van jonge meisjes een totale aanfluiting is van de humanitaire principes”. “Na een discussie van meer dan twee uur”, aldus nog steeds Schuind, stond Franz Thedieck het volgende toe:

- “1. De Duitse overheid zal de [Joodse] families bij hun overbrenging naar Duitsland [sic] niet scheiden;
2. De [Joodse] Belgen zullen niet naar het Oosten [sic] worden gedeporteerd;
3. Men kan voor bepaalde gevallen tussenkomen [zoals] voor oud-militairen/oud-strijders die verplicht naar Frankrijk [sic] moeten gaan werken;

4. Men kan in bijzondere gevallen tussenkomen ten gunste van Joden van Belgische nationaliteit om hen te ontslaan van het dragen van de [David]ster, indien het gaat om personaliteiten die een belangrijke rol in de Belgische staat hebben gespeeld (in het bijzonder indien zij houder zijn van belangrijke decoraties), of om families van krijgsgevangenen”.

”De toezegging”, aldus de historici-juristen Jan Velaers en Herman Van Goethem, dat de Joodse families “niet zouden worden gescheiden, was voor de Gestapo – grof cynisme – een ‘motief’ om ook jonge kinderen en ouderlingen mee te voeren”.

Zoals reeds uit Eggert Reders *Tätigkeitsbericht* van 15 september 1942 bleek, waren vertegenwoordigers van het ministerie van Justitie lange tijd niet geneigd om voor aangehouden Joden tussen te komen – voor zover het althans geen Joden van Belgische nationaliteit betrof. Weliswaar was de secretaris-generaal van Justitie Gaston Schuind reeds in september 1942 succesvol bij de *Militärverwaltung* geïntervenieerd om de vrijlating van Joden te bekomen, die door de Sipo-SD op beschuldiging van “sabotage” waren aangehouden. De aangehouden waren echter niet in de Mechelse Dossin-kazerne maar wel in het concentratiekamp Breendonk opgesloten. Bovendien waren allen van Belgische nationaliteit en in principe sowieso van deportatie uitgesloten. Het ging om vooraanstaande bestuursleden van de Vereniging van Joden in België, waaronder Salomon Ullman, Maurice Benedictus en Salomon Van den Berg.

Op 14 april 1943 zou Gaston Schuind voor het eerst bij de *Militärverwaltung* zijn tussengekomen om de deportatie van Joden te beletten. Het betrof de Joodse kinderen en ouderlingen van het XXste konvooi. Als oplossing stelde Schuind voor om ze in de tehuizen van de Vereniging van Joden in België onder te brengen. Zijn tussenkomst bleef echter zonder resultaat. De aanhouding van Joden van Belgische nationaliteit op 3 september 1943 bracht een schok doorheen het overkoepelende College van Secretarissen-Generaal, niet in het minst bij Schuind. Bij monde van een van Schuinds ambtenaren, de katholieke directeur bij het ministerie van Justitie Léon Platteau, die door de Vereniging van Joden in België was gealarmeerd, werd er op 6 september bij één van de stafmedewerkers van *Militärverwaltungschef* Eggert Reeder mee bedreigd dat het College zijn activiteiten zou neerleggen.

Die dreiging kreeg geen vervolg. Op 8 september 1943 werd op verzoek van Gaston Schuind door het Comité van secretarissen-generaal een bijzondere vergadering belegd. Schuind deed er mededeling van de “*nouvelles mesures prises par l’Autorité militaire contre les israélites belges*”. Hij stelde voor om een interventie bij *Militärbefehlshaber* Alexander von Falkenhausen te doen. Gans het Comité verklaarde zich akkoord en het besliste Oscar Plisnier, voorzitter van het Comité, en Schuind naar von Falkenhausen af te vaardigen. Plisnier en Schuind deden de nodige stappen, maar tot een onderhoud met von Falkenhausen zou het niet komen. Op 16 september werd Plisnier bij Reeder en generaal Harry von Craushaar, *Vizepräsident der Militärverwaltung*, ontboden. Nog diezelfde dag bracht Plisnier op de vergadering van het Comité van secretarissen-generaal verslag uit. Niet de Jodenvervolgung, maar wel 'de zaak Schuind' bleek tijdens het onderhoud centraal hebben gestaan. Reeder begon weliswaar met eraan te herinneren dat Plisnier en Schuind de wens hadden uitgedrukt om door von Falkenhausen te worden ontvangen. Onmiddellijk voegde hij eraan toe dat von Falkenhausen niet opgezet was met het gedrag van Schuind, onder meer omwille van diens houding in de opeising van de klokken door de Duitsers en diens weigering om rijkswacht en gerechtelijke politie bij door de Duitse militaire overheid bevolen arrestaties

in te zetten en wapens te gebruiken. Plisnier kreeg bovendien te horen dat Schuind vanaf heden uit zijn functie werd ontzet. Schuinds acties ten gunste van Joden speelden in die beslissing blijkbaar geen rol.

Op het einde van het gesprek ging het dan kort over de verplichte tewerkstelling van (niet-Joodse) Belgen en over de Joden (het arresteren van Joden van Belgische nationaliteit, L.S.): *“En ce qui concerne les juifs, le Général Reeder a fait savoir à M. le Président [Oscar Plisnier] que les mesures d'arrestation ont été suspendus”*. Plisnier vroeg de vrijlating van de gearresteerde Joden [van Belgische nationaliteit]. Hij kreeg echter niets gedaan: *“Aucune promesse formelle n'a pu lui être faite, l'Administration militaire déclarant que certains israélites arrêtés sont déjà vraisemblablement en Allemagne [sic]”*.

Gaston Schuinds opvolger was Robert de Foy. Zoals gebruikelijk was de benoeming van een nieuwe secretaris-generaal een keuze van *Militärverwaltungschef* Eggert Reeder. Aangezien het hier Justitie, ordehandhaving, betrof, betekende dit ook – aldus Albert De Jonghe – dat Heinrich Himmler, als chef van de Duitse politie, met de benoeming akkoord ging. Op 1 oktober 1943 nam de Foy voor het eerst aan een vergadering van het Comité van secretarissen-generaal deel. Het Comité had er zich intussen blijkbaar rekenschap van gegeven dat het niet tot een rechtstreeks onderhoud met Alexander von Falkenhausen zou komen. Als één van de laatste punten van die vergadering van 1 oktober werd kort het punt *“Arrestation des juifs”* behandeld. Door het Comité kreeg de Foy in de deze problematiek al onmiddellijk een sleutelrol toebedeeld; wat gezien het optreden van zijn voorganger, Schuind, niet zo verwonderlijk was. *“A la demande de M. le Président, M. de Foy signale que les juifs arrêtés il y a quelques semaines sont toujours détenus par l'Autorité militaire, bon nombre d'entre eux ayant été envoyés en Allemagne [sic]. De plus, les biens des juifs continuent à être confisqués”*.

Nog steeds tijdens die vergadering van het Comité van secretarissen-generaal werd de Foy opgedragen *“de préparer pour la prochaine réunion un projet de lettre à l'Administration militaire protestant énergiquement contre les mesures prises à l'égard des Juifs”*. In tegenstelling tot Gaston Schuind en diens woordvoerder Léon Platteau op 6 september, wou de Foy geen breuk met de bezetter. Op de daaropvolgende vergadering van 8 oktober stelde de Foy zijn ontwerpbrief, gericht aan Alexander von Falkenhausen voor. *“Sous réserve de certaines mises au point, le Comité marque son accord”*. Op de daaropvolgende vergadering van 15 oktober besliste het Comité dat de brief door de Foy zou worden ondertekend. In de uiteindelijke brief die allicht in de loop van diezelfde maand aan von Falkenhausen werd opgestuurd, beperkte het College zich tot een verbaal “protest”. Dit betekende volgens wijlen historicus Maxime Steinberg het definitief fiasco van de door de Belgische beleidsinstanties gevoerde 'politiek van het minste kwaad': de aanvaarding van de deportatie van 'vreemde Joden' – die meer dan 95% van de totale Joodse populatie in België uitmaakten – in ruil voor de bescherming van de kleine minderheid van Joden van Belgische nationaliteit.

In zijn aanpak van de 'Jodenproblematiek', aldus Maxime Steinberg, getuigde secretaris-generaal de Foy van de nodige “verbeelding”. Op 17 december 1943 – de eerste maal dat de Jodenvervolgving opnieuw ter sprake kwam in een vergadering van het Comité van secretarissen-generaal - deelde hij zijn collega's van het Comité mee de intentie te hebben *“de faire des démarches auprès de l'Administration militaire afin que la déportation soit épargnée aux juifs que l'autorité allemande se refuse à libérer”*. *“A cet effet”* aldus de notulen van het Comité, de Foy *“s'efforcera d'obtenir pour ceux-ci la création d'un camp d'internement en Belgique”*. Het was duidelijk dat de Foy het over de Joden van Belgische nationaliteit had.

Het Comité verklaarde zich akkoord. Ook de secretaris-generaal van Onderwijs, Marcel Nyns bracht de internering van Joden van Belgische nationaliteit ter sprake. Hij was in contact gekomen met “*de personnalités juives qui n'avaient pu rencontrer le Président [Oscar Plisnier]*”. Ze vroegen dat de secretarissen-generaal bij de Duitse autoriteiten zouden tussenkomen “*pour obtenir la liberté de tous les juifs belges*”. Indien dit niet kon, vroegen ze voor minstens volgende categorieën een uitzondering te maken: “*anciens combattants, décorés, fonctionnaires et professeurs, etc., comme les Allemands l'ont accordé en Hollande et pour les Juifs allemands eux-mêmes*” Het was opnieuw de Foy die door het Comité van secretarissen-generaal verzocht werd deze zaak te behandelen, “*en collaboration avec les dirigeants de l'Association des Juifs [AJB / Vereniging van Joden in België]*”.

Het leidt dus allicht geen twijfel dat de Foy, net als andere hooggeplaatsten, voor Joden tussenkwam. Het werd hem trouwens door het Comité van secretarissen-generaal persoonlijk opgedragen. De 'Jodenproblematiek' kwam nadien nog driemaal op het Comité ter sprake. Een eerste maal gebeurde dat zeven maand later, op de vergadering van 14 juli 1944. De VNV'er Gerard Romsée, secretaris-generaal van Binnenlandse Zaken, deelde de Foy mee dat “*l'autorité allemande*” de laatste dagen was overgegaan tot de arrestatie van “Joodse Belgen” (“*juifs belges*”). De Foy antwoordde dat hij voor “dergelijke gevallen” “*constant*” tussenkwam, “*mais que les chances d'aboutissement de ces interventions sont minimales*”. Enkele weken later, op 30 augustus – de geallieerden stonden praktisch aan de deur –, liet de pas benoemde Rijkscommissaris Joseph Grohé – Hitler had de *Militärverwaltung* in België vervangen door een *Zivilverwaltung* – de secretaris-generaal van Economische Zaken, Victor Leemans, en Romsée – beiden VNV'ers – bij zich ontbieden. Tijdens het gesprek was toevallig ook de *Höhere SS- und Polizeiführer* Richard Jungclaus, gevolmachtigde van Heinrich Himmler, aanwezig. Omstreeks die periode had de VNV-gezinde burgemeester van Brussel en voormalige gouverneur van de provincie Antwerpen, Jan Grauls, de secretarissen-generaal (Romsée en Leemans?) verwittigd “*que de nombreux vieillards juifs [actuellement internés en Belgique] se trouvaient sous le coup de menace [de déportation en Tschéco-Slovaquie (sic)]*”. Romsée en Leemans maakten van de gelegenheid gebruik om voor dergelijke met deportatie bedreigde Joden op te komen. Ze kregen van Jungclaus de “verzekering” “*qu'aucune mesure nouvelle serait prise contre les Juifs*”.

In werkelijkheid was midden augustus 1944 *SS-Sturmbannführer* Anton Burger als speciale gezant van Adolf Eichmann naar Brussel gestuurd, om er het 'Jodenvraagstuk' definitief op te lossen. Er was oorspronkelijk op 28 augustus een razzia voorzien tegen de 'legale Joden', de directie en personeel van de AJB; de kinderen en ouderlingen in homes en tehuizen. Bedoeling was dat einde augustus een laatste Konvooi, Konvooi XXVII, uit Mechelen zou vertrekken. De geallieerde opmars verhinderde dat echter.

Een dag later, op 31 augustus, brachten Romsée en Leemans op de vergadering van het Comité van secretarissen-generaal verslag uit over hun onderhoud met Joseph Grohé en Richard Jungclaus. Op diezelfde vergadering kwam Oscar Plisnier een tijd na het verslag van Romsée en Leemans terug op de deportaties, niet alleen van Joden, maar ook van politieke gevangenen. Hij hoopte die deportaties te verhinderen via de consulaire tussenkomst van neutrale staten en het internationale Rode Kruis. Volgens hem hadden in Frankrijk tussenkomsten van die instanties tot “gelukkige resultaten geleid”.

Op 2 september 1944 deelde de Foy tijdens de vergadering van het Comité mee dat de consulaire tussenkomsten van neutrale staten “op goede weg” waren. “*Sauf pour certains cas graves, l'Autorité allemande semble disposée à ne pas prendre de mesures de déportation*”.

Op 4 september ontluchtten de laatste SS'ers de Dossin-kazerne en konden de ongeveer 490 opgesloten Joden het kamp verlaten.

Volgens een publicatie van Yad Vashem uit 2005 over de Belgische Rechtvaardigen zou Robert de Foy, net als Léon Platteau, zich vooral ingezet hebben voor Joden van Belgische nationaliteit, gemengd gehuwden, ouderlingen en kinderen ('Joodse wezen'), evenals ernstig zieken. Dat waren precies die categorieën waarvoor de Sipo-SD zelf (voorlopig) een uitzondering wou maken. Volgens de studie van Yad Vashem diende de Foy ongeveer 900 verzoeken bij de *Militärverwaltung* in, gewoonlijk bij Wilhelm von Hahn, soms ook bij Eggert Reeder. Ten gevolge daarvan zouden “*hundreds of people*” vrijgelaten zijn.

Indien het cijfer 900 correct is, zou dat betekenen dat de Foy nog meer verzoeken indiende dan het kabinet van koningin Elisabeth, dat er een 400-tal zou indienen. Dat zou impliceren dat de Foy onder de hogere Belgische autoriteiten koploper was inzake tussenkomsten. De publicatie van Yad Vashem heeft het enkel over die “verzoeken” (“*requests*”). In recente persartikelen, zoals verschenen in *The Jewish Daily Forward*, *Le Figaro*, *La Libre Belgique* en *CCLJ Centre Communautaire Laïc Juif*, wordt echter beweerd dat de Foy zich niet enkel daartoe beperkte, maar onder meer ook vervalste documenten liet vervaardigen, dossiers liet verdwijnen...

3. Naoorlog

Van 2 tot 12 september 1944 werd België grotendeels bevrijd. Reeds op 1 september had de regering Pierlot in Londen Robert de Foy, net als vier andere secretarissen-generaal, voorlopig uit zijn functie geschorst. Alhoewel er nog een verder onderzoek moest volgen, kenmerkte de Belgische regering in een communiqué van 14 september de houding van de Foy tijdens de bezetting als onberispelijk (“*irréprochable*”). Op eigen verzoek werd de Foy bij besluit van de Regent van 14 november 1944 ontlast van zijn ambt van administrateur van de Veiligheid van de Staat. Hij mocht nog wel de eretitel van dit ambt voeren en tegelijkertijd bleef hij administrateur van de Openbare Veiligheid.

Na een vrij kort gerechtelijk onderzoek werd de Foy buiten vervolging gesteld. In het onderzoek kwam de Jodenvervolging totaal niet ter sprake en – afgaande op Nico Wouters' onderzoek voor de SOMA-studie *Gewillig België* – ging de Foy op geen enkel moment op zijn hulp aan Joden in. Na zijn buiten vervolging stelling vroeg hij evenmin het statuut van weerstander aan; maar dat was uiteraard een vrije keuze en daaruit kunnen geen overhaaste conclusies worden getrokken. Ook Léon Platteau deed dat niet. Evenmin vinden we de Foy terug in de individuele dossiers van de Staatsveiligheid betreffende Inlichtings- en Actieagenten.

De Foy's voorganger als secretaris-generaal van Justitie, Gaston Schuind, werd daarentegen wel veroordeeld door de Krijgsraad. Hij ging in beroep en werd op 30 oktober 1947 door het Krijgshof van Brussel uiteindelijk tot vijf jaar hechtenis veroordeeld. In het dossier Schuind, zoals onderzocht door Nico Wouters, stonden vooral politionele acties tegen het ondergrondse verzet centraal. Tijdens het onderzoek wees hij echter ook op zijn rol inzake hulp aan Joden. In het vonnis (Krijgsraad) en arrest (Krijgshof) werd de 'Joodse kwestie' als verzachtende omstandigheid vermeld: “nogal wat Joden waarvan het verplicht vertrek naar Polen

onvermijdelijk leek, ontsnapt aan dit gevaar dankzij de beklagde; ook moet een waardige houding ten gunste van o.a. Israëlitische kinderen ten zijne gunste onderstreept worden”.

In februari 1946, aldus Nico Wouters, werd op initiatief van de Foy – die intussen opnieuw hoofd van de Vreemdelingenpolitie was geworden – een Coördinatiecomité opgericht, dat de contacten met de Joodse organisaties moest organiseren. Dat kaderde in de verstrengde regeringspolitiek tegenover illegale vreemdelingen. Enkel Joden die aan de 'normale' vluchtelingeneisen voldeden, kwamen in aanmerking.

Van april 1946 tot maart 1947 was de Foy rechter bij de internationale rechtbank in Tanger. Volgens sommigen ging het om een wegpromoveren. Op 1 april 1947 werd hij opnieuw tot administrateur van de Veiligheid van de Staat (Staatsveiligheid) benoemd. In 1958 ging hij met pensioen. In 1975 werden zowel Léon Platteau als Robert de Foy door Yad Vashem als Rechtvaardigen uitgeroepen. De Foy was intussen reeds vijftien jaar overleden.

Lieven Saerens

14 / 2 / 2012